

Virtuelna škola demokratskog rukovođenja

Demokratski poredak– Čedomir Čupić II lekcija

Čedomir Čupić

-Čedomir Čupić, rođen je 1947. godine u Sivcu, u Vojvodini, gde je završio osnovnu školu. Gimnaziju je završio u Somboru, a Fakultet političkih nauka u Beogradu, gde je magistrirao i doktorirao.

-Za asistenta-pripravnika izabran 1981. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, u zvanje redovnog profesora izabran 2002. godine.

-Predaje predmete: Sociologija, Politička antropologija i Medijska etika na osnovnim studijama na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Na posleddiplomskim studijama na Fakultetu političkih nauka predaje predmete: Kulturna antropologija i Moral i politika.

-Na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu od školske 2001/2002. godine predaje predmet: Sociologija, a od 2008/2009. Sociologija slobodnog vremena.

-Na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crna Gora u Podgorici od školske 2003/2004. predaje predmete Politička antropologija i Moral i politika, kao gostujući profesor.

-Prije dolaska na Fakultet političkih nauka radio je od 1972. do 1981. godine kao novinar i urednik u redakciji Obrazovnog programa Prvog programa Radio Beograda. Kao novinar pisao je za štampane medije u SFRJ. Na FPN šef je Departmana za novinarstvo i komunikologiju od 2004.

-Bio je urednik, a zatim i zamjenik glavnog i odgovornog urednika u časopisu "Gledišta". Između ostalog, član je Redakcijskog odbora Enciklopedije političke kulture i Predsjedništva udruženja za političke nauke. Autor je knjiga "Politika i zlo", "Politika i poziv", "Sociologija" i "Politička antropologija".

-Jedan je od osnivača i prvi predsjednik Skupštine Alternativne akademske obrazovne mreže (1998-1999.).

-Član je i jedan od osnivača Udruženja profesora istraživača (Udruženje je osnovano 1998.). Stalni saradnik Beogradske otvorene škole.

-Bio je član Savjeta Studentskog pokreta Otpor od 1998. do 2000., a 2000. do 2003. godine član Savjeta Narodnog pokreta Otpor i nosilac liste na izborima tog pokreta 2003. godine.

-Član Savjeta za borbu protiv korupcije Vlade Republike Srbije od 2001. do 2003. godine.

-Bio je predsjednik Odbora Agencije za borbu protiv korupcije Republike Srbije od 2009. godine, a sada je član tog tijela.

-Trenutno je redovni profesor na FPN u Podgorici i Beogradu, a predaje i na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, UDG u Podgorici.

-Predsjednik je Akadameskog savjeta ŠDRa.

DEMOKRATSKI POREDAK

Demokratija je u izvornom značenju vladavina naroda (na grčkom demos, δῆμος – narod i kratein, κρατειν – vladavina). Taj oblik vladavine je tokom razvoja društava i država mijenjao sadržaj. Od vladavine proste većine u kojoj svi učestvuju (omnikratija), do vladavine procedura (proceduralna demokratija) koje omogućavaju svima jednake uslove i šanse, nezavisno od njihovih razlika (rasnih, religijskih, nacionalnih, slojevnih) i odnosa (većina – manjina).

Dejvid Held je prema istorijskom kriterijumu podelio demokratije na klasične demokratije (atinska, protektivna, razvojna i neposredna) i oblike demokratije zasnovane na delovima klasičnih oblika (kompetitivni elitizam i tehno ratska koncepcija demokratije; pluralistička koncepcija demokratije; legalna demokratija i participativna demokratija).¹

Vrlina demokratije je: prvo, da je u odgovornom društvu moguća odgovorna vladavina i drugo, da je ona otvorena za sve interese (opšte, posebne, pojedinačne), probleme i razvoj².

U savremenoj demokratskoj vladavini značajno mesto ima procedura. Taj oblik vladavine naziva se proceduralna demokratija. Demokratska vladavina koja ima razvijene procedure i kontrolne mehanizme pripada dobrim vladavinama. Ovu vladavinu karakterišu: demokratska izborna procedura (princip većine u izbornoj proceduri koriguje se raznim oblicima kvalifikovane većine ili proporcionalnim izbornim sistemom); sloboda misli i pravo na javno izražavanje (sučeljavanje različitih mišljenja i odmeravanje argumenata uz prihvatanje „boljeg argumenta“); visoka kompetencija odnosno kvalifikovanost onih koji konkurišu za izborne funkcije u vlasti (intelektualna, stručna, moralna); prihvatanje konsensusa koji omogućava mirni način u razrešavanju problema i odlučivanju uz primenu demokratskih principa. Vrednosti na kojima se zasniva taj oblik demokratske vladavine su: ideal tolerancije, ideal nenasilja, „ideal postepenog obnavljanja društva putem slobodne rasprave ideja i promene načina mišljenja i života“, i ideal bratstva³.

¹ Dejvid Held, MODEL I DEMOKRACIJE, Školska knjiga, Zagreb 1990. „Određenja i teorije demokratije mogu se razlikovati, odnosno podeliti po različitim osnovama... Tako se mogu naći podele određenja, odnosno shvatanja, ili teorija na: etimološke, empirijske i normativne; tradicionalne i moderne, odnosno antičke i savremene; progresivne i konzervativne; teleološke i primenjene; konvencionalne i radikalne; utilitarne i deontološke, odnosno teorije koje ističu u prvi plan analize i objašnjenja, prava i dužnosti; supstancijalne i proceduralne; liberterne i egalitarne, elitističko-pluralističke i populističke; liberalne, pluralističke i participativne“. (Vučina Vasović, PROBLEMI DEFINISANJA I MODELIRANJA DEMOKRATIJE, u Zborniku DEMOKRATIJA, VASPITANJE, LIČNOST, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 1997, str. 62-63.)

² Opravdane zamerke demokratiji dali su mnogi mislioci u prošlosti, ali i savremeni politički teoretičari. Platon je zamerio da demokratija počiva na jednakosti, odnosno da ona izjednačava sve (očeve i sinove, starce i mladiće, doseljenike i starosedeoce). Prema Platonu, to je nepravedno. Druga Platonova zamerka odnosi se na shvatanje slobode. Prema njemu, demokratski čovek zadovoljava se samo raspojasanom i neograničenom slobodom. Građani demokratske države, naposljetku, „prestaju da vode računa i o pisanim i nepisanim zakonima, samo da im niko ni na koji način ne bi bio gospodar.“ Drugi autori su zamerili demokratiji prevlast većine nad manjinom (tiranija većine, odnosno samovolja većine u kojoj interesi manjine mogu ostati nezaštićeni). Odluke većine mogu biti nerazumne i loše. Jedan od problema jeste i kompetentnost. Nekompetentna većina može doneti štetne odluke. Demokratska vladavina može pasti i u ruke prosečnih, odnosno osrednjih i forsirati jednoobraznost i zahtev konformizma. To su i karakteristike savremenih masovnih društava. Opasnost po demokratiju dolazi i od partijskog pluralizma. Partijski pluralizam može da odvede u borbu do zaslepljenosti za osvajanje vlasti. Takođe, opasnost proizilazi iz mnogobrojnosti političkih partija koje cepaju političko biće društva i države, tako da politički subjekti nisu u stanju da razumno, razborito i racionalno donose važne i bitne odluke.

³ Norberto Bobio, BUDUĆNOST DEMOKRATIJE, Filip Višnjić, Beograd, 1990, str. 37-38.

Uslovi za dobar demokratski poredak

Za dobru liberalnu demokratsku vladavinu potrebni su sledeći uslovi:

1. *Vladavina zakona* za razliku od vladavine samovolje⁴;
2. *Jednakost i ravnopravnost građana* pred zakonom (selektivni zakoni su rđavi i opasni jer narušavaju jednake uslove i omogućavaju onima koji ih sprovode da počine nepravdu, ali i da položaj iskoriste za ličnu dobit, odnosno mogućnost korupcije);
3. *Stranački pluralizam* koji omogućava konkurenciju u političkom životu;
4. *Podela vlasti* na zakonodavnu, izvršno-upravnu i sudsku (dosledno izvedena, posebno veliki stepen samostalnosti sudske vlasti);
5. *Disperzija ili dekoncentracija vlasti* po horizontalnim i vertikalnim linijama političkog organizovanja;
6. *Slobodni i tajni izbori* uz razrađene kontrolne mehanizme;
7. *Postojanje i delovanje slobodnih i otvorenih medija* koji podležu samo profesionalnim standardima;
8. *Slobodno tržište* robe i ideja;
9. *Građanska prava* (individualna i kolektivna) izvedena iz prirodnih prava, odnosno ljudskih prava (pravo na život, pravo na telo, pravo na slobodu i pravo na svojinu). Tu su i politička, socijalna i ekonomska prava, i prava kao rezultat civilizacijskih procesa (ekološko pravo, pravo žena na reprodukciju, pravo na istinitu informaciju).

U uspostavljanju vladavine zakona bitno je da se razviju kontrolni mehanizmi – u okviru vlasti i okolo vlasti. Da se izvede dosledna podela vlasti i sudstvu garantuje nezavisnost. Profesionalni kriterijumi da budu jedini i odlučujući činilac. Takođe, decentralizacijom dati značaj lokalnoj vlasti. Savremene demokratske države decentralizacijom vlasti omogućavaju da se povрати najbolji antički ideal politike – grad država. Jer, za politički život je najbolja ona zajednica koja se može okom sagledati i glasom opasati. U njoj se mogu najbolje odluke donositi i realizovati. Tu je sve vidljivo i lakše se kontroliše. Dobar lokalni politički život pomaže da najbolji idu da predstavljaju svoju sredinu – oni koji imaju šta da ponude, koji su razboriti i odgovorni.

Spoljni omotač kontrole i kritike vlasti, koji joj pomaže da ispravlja propuste i da lakše realizuje odluke, jesu nevladine organizacije⁵. Što ih je više to je znak su sva pitanja i problemi života obuhvaćeni. Mreža tih udruženja je od velike koristi za društveni i državni život i razvijanje. Zbog toga ih je potrebno podržavati da se formiraju i na njih se osloniti. Nevladine organizacije mogu pružati pomoć vlasti, učestvovati u zajedničkoj realizaciji određenih projekata, kontrolisati vlast i kritikovati je. Sve te funkcije imaju značaj za vlast koja hoće da obavlja poslove koje je prihvatila.

⁴ Demokratija „bez vladavine zakona, tj. kada nije zasnovana na ustavnim ograničenjima postaje izraz puke volje i samovolje većine ili onih koji njome lako manipulišu. Svaka vlast mora biti ograničena pa i vlast naroda. U tome je smisao principa vladavine zakona“. (Vojislav Stanovčić, CIVILNO DRUŠTVO I VLADAVINA PRAVA U VIŠENACIONALNIM ZAJEDNICAMA u Zborniku POTISNUTO CIVILNO DRUŠTVO, Editor Vukašin Pavlović, Eko-centar, Beograd, 1995, str. 117.) „Liberalna demokratija može biti samo ograničena vladavina, jer se svim elementima u okviru liberalne tradicije pojedincima daju prava i priznaju pravedni zahtevi koje država mora priznati i poštovati i koji se, u stvari, mogu isticati protiv nje.“ (Džon Grej, LIBERALIZAM, CID, Podgorica, 1999, str. 97.)

⁵ Vukašin Pavlović, CIVILNO DRUŠTVO I MOGUĆNOSTI DEMOKRATSKIH PROMENA KA OTVORENOM DRUŠTVU, u Zborniku POTISNUTO CIVILNO DRUŠTVO, Editor Vukašin Pavlović, Eko-centar, Beograd, 1995, str. 11-48

Preduslovi za dobar demokratski poredak

Značajno je da za dobar liberalni demokratski poredak nije dovoljno ispuniti normativne uslove, već i stvoriti preduslove da bi takav poredak mogao da funkcioniše i bude ostvaren. Dva su preduslova za to: a) *socijalni* i b) *kulturni*.

Ako nije stabilna *socijalna struktura*, posebno dobro utemeljen položaj srednjih slojeva društva koji poseduju stvaralački potencijal i nosioci su razvoja društva, onda ne mogu da funkcionišu uslovi za dobar demokratski poredak. Samo u okolnostima stabilne strukture i socijalne saglasnosti moguće je funkcionisanje tih uslova. To nije lak preduslov ali bez njega nema dobrog liberalnog demokratskog poretka.

Drugi preduslov je kulturni, posebno razvijena *demokratska politička struktura*. Demokratska politička kultura pretpostavlja razvijene sledeće elemente:

1. *Podizanje nivoa opšte kulture građana*;
2. *Prihvatanje univerzalnih vrednosti* kao merila i orijentira (istine, pravde, dobra, ljubavi, lepote, slobode, solidarnosti, ljudskog dostojanstva i drugih);
3. *Formiranje i poštovanje ličnosti* (vaspitanje i obrazovanje za autonomnu ličnost – slobodnog građanina a ne za podanika);
4. *Poštovanje i garantovanje individualnih i kolektivnih prava* (nacionalnih, religijskih) koja su samo ograničena individualnim pravima);
5. *Poverenje između građana* (stvaranje osećanja pouzdanosti) i poverenje između onih ljudi koji su na vlasti i građana (postiže se regularnim i pouzdanim izbornom sistemom, politički korektnom izbornom kampanjom i političkom ekspertizom);
6. *Javni duh i javnost* (za društveni i državni život javnost ima korektivnu funkciju, odnosno kritičku i kontrolnu); i
7. *Odgovornost za izgovorenu javnu reč i odgovornost pred sopstvenom savešću učesnika u vlasti*.

Sredstva za razvoj demokratske političke vladavine – dijalog, tolerancija, kompromis i konsenzus.

Dijalog – Stari Grci su najbolje i najpravednije odluke postizali govorom, razgovorom i dogovorom. Tamo gde se ne govori, ne razgovara i ne dogovara, nema valjanih odluka za sve, tamo se samo saopštavaju naredbe samovoljnika.

Dijalog je bio uzvišeni čin političkog mišljenja, delanja i ponašanja. On je najbolji način političkog opštenja. Formula „nema dela bez reči“ primerena je čovečnom ponašanju u zajedničkom životu. Za život u političkoj zajednici treba se pridržavati pravila da iza reči (izgovorenog) uvek treba da stoji delo, značenje ili lepota⁶.

Antički Grci su smatrali da su sila i nasilje nemi i da zato ne bi trebalo da imaju mesta u politici. Kada se u politici ne razgovara (vodi dijalog), onda se naređuje ili upotrebljavaju sila i nasilje. I najteži zajednički problem se dijalogom može razrešiti. Dijalog ispravlja naša mišljenja o nama i drugima, naše zablude i predrasude, naša ograničenja i moguća ogrešenja. Tamo gde se u politici ne razgovara, produbljuju se problemi, otvaraju sukobi, proširuju krize i, na kraju, vode ratovi.

Biti spreman za susret i razgovor, znači omogućiti sebi da čuješ drugačije mišljenje, viđenje i da se suočiš s novim argumentima. Samo iz susreta različitih mišljenja i argumenata, moguće je naći izlaz i pravi odgovor.

⁶ Đuro Šušnjić, DIJALOG I TOLERANCIJA, Čigoja štampa, Beograd, 1997.

Dijalog je stvaranje – ulazimo u razgovor s jednim mišljenjima i argumentima, a iz razgovora izlazimo s boljim argumentima i rešenjima. U dijalogu se do zajedničke istine dolazi. Dijalog je susret, a od „sresti“ je i „sreća“.

Dijalog je sredstvo u političkom komuniciranju, a i jedan od važnih elemenata demokratske političke kulture. Nema demokratske političke kulture bez dijaloga. Dobro uređen demokratski poredak ne može se ni izgraditi, niti funkcionisati bez dijaloga. Dijalog u politici zahteva: da se drugi sasluša pažljivo, da se prema drugom pokaže učtivost i da se drugi ravnopravno prihvati.

Čovek dijaloga je otvoren i uzda se u razum. Takav čovek ne prihvata silu i nasilje. Netrpeljivi ne prihvataju dijalog, jer su ubeđeni da znaju istinu i da im nikakav razgovor nije potreban. Oni su ograničeni i glupi, a ako se dokopaju političkog položaja – opasni i štetni. „Samozadovoljstvo je uvek praćeno glupošću“ (Andre Žid). Dijaloga nema bez ljubavi prema istini. Demokratska politika treba da razradi procedure i mehanizme da samozadovoljnici ne dobiju značaja u političkom životu zajednice.

Dijaloga u politici nema bez različitosti, iskrenosti, poštovanja i sebe i drugih. Zato su višenacionalne političke zajednice velika šansa za politički dijalog, a potom i dobro smišljene i odmerene zajedničke odluke.

Političkog dijaloga nema tamo:

- gde je merilo istine moć;
- gde se političke odluke donose u uskim krugovima političkih elita;
- gde se građani pretvaraju u masu;
- gde ne postoji saradnja između građana i gde ih ne povezuju univerzalne vrednosti: sloboda, ravnopravnost, solidarnost, prijateljstvo, ljubav;
- gde se podstiču verski, nacionalni, rasni, klasni i drugi sukobi;
- gde političari koriste pravo na grešku (pravo na grešku u politici ne postoji – onaj ko greši, mora da odgovara);
- gde političari manipulišu građanima;
- gde političari propagandom šire loša osećanja (zavist, mržnju, pakost) i loša stanja (strah, strepnju, paniku, lukavstvo);
- gde se u političkom životu devalviraju reči i jezik (kada iza izgovorenih reči nema dela i značenja, već obmane i laži);
- gde se u politici obećava, a obećanja se ne ostvaruju;
- gde vlada politika tlačitelja i tlačanih, moćnika i nemoćnih (i kada se razgovara, u takvoj politici se ne vodi dijalog, već se najčešće odmeravaju lukavstva, prevare, dovrtljivosti i laži – to je „razgovor“ obmanjivača i obmanutih);
- gde svi govore, a niko nikoga ne čuje (to je brbljaonica, a ne politička zajednica).

Da bi se formirala dijaloška politička kultura, potrebno je: poštovati ličnosti, poštovati individualna prava izvedena iz prirodnih prava, poštovati religijska i nacionalna prava (granica ovih prava su individualna prava), poverenje i iskrenost među građanima.

Drugo veliko sredstvo demokratske političke kulture je **tolerancija**. Reč tolerancija dolazi iz latinskog jezika i označava ono što se u našem jeziku naziva trpeljivost. Dva su značenja tolerancije: prvo, trpeljivost prema drugom mišljenju, uverenju, ubeđenju, delovanju i ponašanju; drugo, prihvatanje i poštovanje razlika.

U prvom značenju, tolerancija je zajedničko podnošenje štete, odricanje od realizacije dela svojih potreba, interesa, uverenja i ubeđenja. Tolerancija je spremnost na kompromis. U ovom značenju, tolerancija je pobeda nad zlom. Ona je zasnovana na žrtvi. Nešto svoje žrtvujem, da ne bih otvorio sukobe s drugima. Tolerantan čovek je u svakodnevnom životu omiljen jer je dobar za društvo i druženje.

U drugom značenju, tolerancija je prihvatanje razlika, odnosno shvatanje da život bez njih ne može i da se u njima odvija. Svest o tome je veliki iskorak čovekov. Jer od tog momenta,

on počinje da prihvata pluralizam mišljenja, pogleda, uverenja, ubeđenja, delovanja i ponašanja. Razlike u njegovoj svesti postaju nešto normalno.

Razlike su u osnovi života i zbog toga ne bi smele da se upotrebljavaju u produblivanju sukoba do razaranja i uništenja. Suprotno, susret razlika trebalo bi da oplemenjuje život, da ga produbljuje i proširuje, jednom rečju, da ga bogati. Zato na postojanje i susret različitih religija i religijskih zajednica ili naroda i nacija u državi ne bi trebalo gledati kao na mogućnost sukobljavanja, već upoznavanja i upotpunjavanja, ili makar kao na život pored, koji nikome ne smeta. Učiti se da drugog ne ometate i da drugog ne ugrožavate i opominjati drugog da vas ne ugrožava mudro je, razborito i racionalno. Kada se tako pristupa, odnosno misli, oseća, dela i ponaša, onda se pruža šansa za suživot razlika, u ovom slučaju i religijskih i nacionalnih. Na taj način iskazuje se iskrenost i stiče poverenje drugih. Iskreni razgovor je preduslov sticanja poverenja i pruža šansu za pomirenje, čak i između do juče sukobljenih i zakrvljenih. To je tačka od koje se polazi u građenju mira i dostojnog života ljudi.

Tolerantan nije onaj koji je nemoćan ili koji se brani. Takođe, tolerantnost nije ravnodušnost, niti ignorisanje. Revolucionari po svojoj prirodi i logici ne mogu biti tolerantni.

Subjekti tolerancije su pojedinci, grupe i zajednice. Država ne može biti tolerantna, jer legitimno i legalno raspolaže silom i upotrebljava silu, ali zato može biti garant tolerancije. Tolerancija se ne sme prihvatiti samo u slučajevima kada se u ime slobode dovodi u pitanje sloboda drugoga i drugih. Nema tolerancije ni prema nasilju.

I dijalog i tolerancija u politici u sebe uključuju veru i nadu da se može u miru i na miran način živeti.

U političkom životu jednog društva i države značajno sredstvo je **kompromis** (saradnja). Tamo gde je omogućena sloboda mišljenja, izražavanja i organizovanja na delu su i sudari, ne samo mišljenja nego i interesa. Sudari lako mogu da završe u sukobima, do najopasnijih – ratova. Da bi bili izbegnuti ili umanjeni sukobi, demokratska vladavina koristi kompromis. Zbog toga je kompromis važno sredstvo, a duh kompromisa lekovit. Iako različitih mišljenja, orijentacija i interesa, suparnici, odnosno takmičari u politici, da bi doneli odluku stupaju u pregovore i na taj način otpočinju saradnju. Saradnja za opšti interes, opšte dobro građana u politici, nije samo potrebna nego i neophodna. U saradnji potiskujemo posebne interese da bi ostvarili opšte ciljeve i zadatke. Demokratska vladavina ne prihvata isključivost i isključive već one koji traže najbolja i najoptimalnija rešenja, korisna svima. Naravno, kompromis, odnosno saradnja, ima i granicu: nema kompromisa između istine i laži, pravde i nepravde, dobra i zla. Kompromis je, s jedne strane, popuštanje i ustupanje u ime viših društvenih i državnih ciljeva, a, s druge strane, u ponuđenim rešenjima prihvatanje boljeg. Kompromis se postiže između dve pravde ili dva dobra – u odmeravanju prihvat ćemo ili srednje rešenje ili trenutno bolje argumentovano.

Demokratska politička kultura nezamisliva je i bez još jednog sredstva – **konsenzusa** (saglasnosti). Najbolja su rešenja u zajedničkom životu postignuta saglasnošću svih učesnika, jer kad su učesnici u političkom odlučivanju saglasni niko nije nadglasan i niko nema osećaj da je zapostavljen, zakinut ili pobeđen. Konsenzus je izuzetno važan u procesu donošenja najbitnijih odluka, posebno u višenacionalnim i višereligijskim državama. Nametanje volje većine manjini može da bude uzrok nepomirljivih i teških sukoba. Upravo konsenzus u takvim državama omogućava da se nacionalne, religijske ili bilo koje manjine osećaju ravnopravnima i nezapostavljenima.

Politička kultura kao preduslov omogućava formiranje demokratskog obrasca mišljenja, delovanja i ponašanja koji će uspostaviti i održavati dobru liberalno-demokratsku političku vladavinu.

Rečnik pojmova uz tekst

Argument (latinskog porekla argumentum) – dokaz, razlog. Argumentovati znači pribaviti dokaze ili dati razloge za nešto što se tvrdi ili izriče.

Disperzija (latinskog porekla dispertio) – razdeliti. Da moć i vlast ne bi postale opasne najbolje ih je razdeliti – tako da niko nije toliko moćan ili da poseduje toliku vlast da bi je mogao zloupotrebiti. Disperzija podrazumeva i tačno određenje količine moći i vlasti izabranih.

Dijalog (starogrčkog porekla dialogos, διάλογος) – razgovor.

Elitizam (latinskog porekla od eligare – izabrati i francuske reči l'elite – izabrani, najbolji) – učenje prema kojem izabrani treba da upravljaju ili vladaju. Duhovne elite su poželjne po društvo. To su stvaraoci koji doprinose razvoju društva. Političke elite mogu da budu opasne – jer najčešće nisu sastavljene od najboljih već od najodanijih koji ne moraju da poseduju sposobnosti, dovoljno je da su poslušni.

Interes (latinski interesum – učestvovati, uzetu udela) – nešto što privlači čovekovu pažnju i čovekov odnos prema nekoj stvari, pojedincu ili ideji. Interes je određena vrednost, važnost, značaj, korist koju čovek želi da postigne ili zaštititi. Postoje lični, posebni i opšti interesi. Lični interes pokreće čoveka da zadovolji neku potrebu ili želju. Kada je čovek zainteresovan, onda je i spreman da stupi u akciju prema nekome ili nečemu. Lični interes može da bude i sebična težnja radi postizanja sopstvenog blagostanja, bez obaziranja na interese i želje drugih. Poseban interes povezan je sa zadovoljenjem neke grupne potrebe ili želje. Na primer, interes lekara, profesora, radnika, menadžera itd. Opšti interes služi svima. To je interes društva i države. Ako se u društvu omogući zadovoljenje svih interesa a da niko zbog toga ne bude prikraćen, društvo je stabilno i sigurno. Uvek je potrebna mera između različitih interesa. Da bi mera bila postignuta dobro je razgovarati i dogovarati se radi postizanja sporazuma. Suprotno tome, različiti interesi mogu da budu uzrok velikih i opasnih sukoba – do ratova.

Kompromis (latinski compromissum) – uzajamno obećanje, sporazum. Kompromis je važno sredstvo u politici, ali i u životu. Gde nema sporazuma među ljudima, opasno je živeti. Svaki odnos među ljudima treba da bude okončan sporazumom i dogovorom. Naravno, nema kompromisa između istine i laži, dobra i zla, pravde i nepravde. Kompromis se postiže između dve istine, dva dobra, dve pravde.

Kompetitivno (latinski competo, -itum) – sposobno. Kompetitivan – biti sposoban ili dorastao nekom poslu.

Konkurencija (latinski concursus) – nadmetanje, takmičenje, rivalstvo. Konkurencija podrazumeva pravila u okviru kojih se odvija takmičenje.

Legalno (latinski lex – zakon, pravilo, propis) – zakonski, na osnovu pravila ili propisa. Zakoni, pravila i propisi treba da budu dobri da bi ljudi legalnost prihvatili. Ako je legalnost zasnovana na rđavim zakonima, ili je oni koji je sprovode tumače kako im odgovara, ona može da proizvede velike nepravde. U takvim slučajevima građani u dobro uređenim demokratskim političkim porecima imaju legalno sredstvo – građansku neposlušnost. Građanska neposlušnost je opravdana i legalna pobuna protiv rđavih zakona ili onih koji ih ne sprovode. Ona se iskazuje kao javni protest, nenasilnim sredstvima i žestokim političkim angažovanjem građana.

Legitimno (latinski legitimus – zakonit, pristojan, valjan) – opravdano, zasnovano na priznatim normama. Legitimnost u politici stiže se na izborima. Birajući neku partiju ili ličnost na izborima, građani im daju legitimaciju i poverenje da ih predstavljaju. Legitimnost se može izgubiti i pre kraja mandata ako građani smatraju da vlast zloupotrebljavaju oni koji su izabrani ili ako data obećanja ne ispunjavaju.

Manipulacija (novolatinska kovanica od reči manus – ruka i pulare – udariti, glačati, pripremljati, udešavati) – označava pronicljivo, vešto i spretno rukovanje ili upravljanje stvarima ili ljudima radi ostvarenja nekog interesa ili cilja. Najčešće se reč manipulacija upotrebljava da bi označila odnose među ljudima u kojima jedni na druge utiču da bi ostvarili lične ili posebne (grupne) interese. U tu svrhu upotrebljavaju se sva sredstva. Tako manipulirati znači krivotvoriti, varati podvaljivati. To je negativno određenje manipulacije.

Participacija (latinski participo – deliti nešto s nekim, uzimati učešće) – učešće građana u procesima odlučivanja. Participacija podrazumeva učešće građana u svim područjima društvenog života (privredi, političkim strankama, vlasti, medijima, kulturi).

Pluralizam (latinski plures – više, mnogo) – u politici podrazumeva više organizovanih političkih grupacija (na primer partija) koje konkurišu u utakmici za organizovanje vlasti i funkcionisanje države.

Procedura (novolatinski procedura) – utvrđen postupak; propisan način rada za obavljanje neke radnje ili davanje oblika nečemu.

Protektivno (latinski protego – zaštititi, braniti) – zaštitno. Protektivna demokratija je onaj oblik demokratije u kojoj se političke partije ili ličnosti takmiče prema pravilima; u kojoj se garantuje jednakost građana pred zakonom; u kojoj je precizno odvojena država od građanskog društva; gde je dopušteno i garantovano da građani zadovoljavaju privatne životne interese ne dovodeći u pitanje opšte interese.

Tehnokratija (grčki tehnikos, τεχνικος – vešt, umešan i kratein, κρατειν – vladati) – vladavina tehničara, odnosno stručnjaka. Tehnokrati se oslanjaju na stručna znanja i smatraju da znanja i oni koji ih poseduju treba da upravljaju ljudima. Tehnička savršenost isključuje druge ljudske potrebe i interese i na taj način dovodi u pitanje njihovu slobodu. Iako teže da isključe iz života države sve političke ideologije i stvore „tehničku državu“ ili uspostave „neutralnu moć“, oni uspostavljaju novu ideologiju – tehnokratsku. Stručnost je izuzetno značajna ali za mesta koja to zahtevaju po svojoj prirodi i logici. U društvenom životu stručnost mnogo pomaže ali ne rešava sve probleme (na primer, tehnički se rešava ljubav, pravda, dobro, solidarnost).

Vrednosti (grčki aksia, αξια) – merila za sve što se događa. Bez merila sve ostaje u prirodnom, sirovom i surovom stanju. Vrednosti su vodiči ljudima u međusobnim odnosima, ali i u odnosima prema prirodi i svetu. Njima pripadaju svi stvarni idealni predmeti za koje se vežu čovekove potrebe i želje. Vrednosti pomažu ljudima da se snađu u džungli života. Bez vrednosti oni lutaju bespućima života i postaju lak plen loših osećanja i rđavih stanja. Vrednosti su životni orijentiri – svetionici života. Živeti bez vrednosti nije ništa drugo do nemati smisla. Život bez vrednosti je opasan i najčešće besmislen. Bez viših ciljeva ili smisla života, život je puko tavorenje. Svete ideje i vrednosti – istina, pravda, dobro, ljubav, lepota, sloboda, jednakost, ljudsko dostojanstvo – vrhunske su univerzalne vrednosti. One su merila za sve posebne i pojedinačne vrednosti. Prema vrhovnoj vrednosti u nekom društvu mogu se razlikovati tipovi društava. Društvo u kojem je vrhovna vrednost sloboda je liberalno društvo (građansko društvo). Gde je vrhovna vrednost hrabrost ili čast to je vojničko ili viteško društvo. U političkom društvu najvredniji su moć i vlast.

Vrednosti su uporišna tačka kulture. Kultura pomoću vrednosti i normi određuje delovanje i ponašanje ljudi.

Zakon (grčki *nomos*, νομος, latinski *lex*) – opšte pravilo. Prvi je Aristotel istakao da „zakoni daju opšte odredbe i ne predviđaju sve pojedinačne slučajeve“. Zakon se odnosio na pravne propise uopšte. Sledeći Aristotela, rimski pravници Papinijan i Ulpijan zakon su odredili kao „opšte pravilo“. Zakon treba da bude opšti i jednak za sve. Tako zakon postaje garant lične slobode i demokratije. Zakonu se podređuje i vladar i podanik i kralj i prosjak i izabrani predstavnik i građanin. U demokratskim porecima niko ne sme da bude iznad zakona. Tamo gde vlada zakon postoji vladavina prava, odnosno demokratska država.

Literatura:

Bobio, Norberto, *BUDUĆNOST DEMOKRATIJE*, Filip Višnjić, 1990.

Čupić, Čedomir, *POLITIKA I POZIV*, Udruženje za političke nauke Jugoslavije, Čigoja štampa, Beograd, 2002.

Čupić, Čedomir, *POLITIKA I ZLO*, Fakultet političkih nauka, Čigoja štampa, Beograd, 2001.

ENCIKLOPEDIJA POLITIČKE KULTURE, Savremena administracija, Beograd, 1993.

Grej, Džon, *LIBERALIZAM*, CID, Podgorica, 1990.

Held, David, *MODELI DEMOKRACIJE*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.

Held, Dejvid, *DEMOKRATIJA I GLOBALNI POREDAK*, Filip Višnjić, 1997.

Kaningem, Frank, *TEORIJE DEMOKRATIJE: KRITIČKI UVOD*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.

Kin, Džon, *CIVILNO DRUŠTVO*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.

Lajphart, Arend, *MODELI DEMOKRATIJE*, Službeni list SCG, CID, Beograd, Podgorica, 2003.

Lefor, Klod, *IZUMEVANJE DEMOKRATIJE*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.

Sartori, Đovani, *DEMOKRATIJA – ŠTA JE TO?*, CID, Podgorica, 2001.

Šušnjić, Đuro, *DIJALOG I TOLERANCIJA*, Čigoja štampa, Beograd, 1997.

Zbornik *DEMOKRATIJA, VASPITANJE, LIČNOST*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 1997.

Zbornik *POTISNUTO CIVILNO DRUŠTVO*, Editor Vukašin Pavlović, Eko-centar, Beograd, 1995.

Pitanja za diskusiju:

1. Šta je demokratija?

2. Kakve uslove iziskuje dobar demokratski poredak?

3. Koji su elementi demokratske političke kulture?